

Urgut Tuman Aholisining O'Zgarish Dinamikasi

Urokov Firdavs Ortikniyozovich

Samarqand Iqtisodiyot Va Sevis Instituti Assistenti

Jabborov Ulugbek Gabborovich

Samarqand Iqtisodiyot Va Sevis Instituti Iqtisodiyot Fakulteti Talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Samarqand viloyatida joylashgan Urgut tumani aholisining statistikasi xususida soʻz boradi. Shuningde, aholining tabiiy harakatlari, oʻzgarish surʼatlari va boshqa bir qancha koʻrsatkichlar qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit soʻzlar: aholi, aholi koʻpayishi, demografik koʻrsatkichlar, hududiy maydonlar, tugʻilish va oʻlim soni, migratsiya, immigratsiya, tabiiy oʻsish.

Kirish.

Urgut tumani¹ – Oʻzbekiston Respublikasi Samarqand viloyatidagi tuman. 1926-yil 29-sentabrda tashkil etilgan. Aholisi 2021-yil 1-oktabr holatiga koʻra 528,900 kishi.[1] Samarqand viloyatining janubiy-sharqiy qismida joylashgan. Shimoliy sharqda Zarafshon daryosi orqali Bulungʻur tumani, shimolda Toyloq, shimoliy gʻarbda va gʻarbda Samarqand tumanlari, sharqda Tojikiston Respublikasi, janubda Qashqadaryo viloyati bilan chegaradosh. Maydoni 1120,3 km². Aholisi 564 ming kishi (2022). Tumanda bitta shahar (Urgut), 14 ta qishloq fuqarolari yigʻini (Baxrin, Beshbuloq, Jartepa, Ilonli, Ispanza, Mirzaqishloq, Beshkapa 1 va Beshkapa 2, Sanchiqul, Uramas, Yangiariq, Qoratepa, Gʻoʻs, Buloqboshi) bor.

Markazi – Urgut shahri². Tashkil topgan vaqti – 1964-yil 31-dekabr. Umumiy maydoni – 1,12 ming km². Shahar tipidagi posyolkalar (shaharchalar) soni – 7 ta. Mahalla fuqarolari yigʻinlari soni – 120 ta, shundan shahar mahallalari soni – 40 ta, qishloq fuqarolari yigʻinlari soni – 12 ta. Qishloq aholi punktlari – 115 ta. 2024-yil 1-yanvar holatidagi doimiy aholi soni – 559226 kishi (erkaklar – 284101, ayollar – 275125). Samarqand shahrigacha boʻlgan masofa – 35 km. Chegaradosh respublika- Tojikiston, viloyat – Qashqadaryo, tumanlar – Tayloq, Samarqand, Bulungʻur.

Urgut – Samarqand viloyatidagi shahar va qishloq tumani nomi. Toponim tarixiy manbalarda **Arkut** shaklida uchraydi. S.Qoraevning bergan maʼlumotiga qaraganda, Oʻzbekistonning boshqa viloyatlarida ham **Urgut** nomli joylar uchraydi. Masalan, Fargʻona vodiysida, Xorazmda. Shunday ekan, toponimni **Argʻu** qabilasi nomi bilan bogʻlash mumkin. Mahmud Koshgʻariy **argʻu** – turk qabilasi nomi deb yozadi .

¹https://uz.wikipedia.org/wiki/Urgut_tumani

² https://samarkand.uz/towns_districts/urgut



1-rasm

2019 - yil dekabr oyi holatiga ko'ra, Urgut tumani aholi soni 494.6 ming nafarni tashkil etmoqda. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotiga ko'ra, shundan 0.286 ming nafari ko'chib kelgan va 0.979 ming nafari ko'chib ketganini ko'rishimiz mumkin;

2023- yilga kelib Urgut tumani doimiy aholisi soni 559.2 ming kishiga yoki 11.5 foizga oshgan. Tug'ilish va o'lim darajasi 2019 yilga nisbatan qariyb 8.4 foizga o'sgan. O'shanda Urgut shahari aholisi soni 208.2 ming kishini (jami Urgut aholi sonidagi ulushi 42.1 %), qishloq aholisi soni esa 286.4 ming kishi (57.9%)ni tashkil qilgan. Urgut tumani aholisining so'nggi 5 yillik ma'lumotini tahlil qiladigan bo'lsak, har yili yildan-yilga aholi soni oshib borganligini ko'rishimiz mumkin;

Hozirgi kunda urgut tumani aholisi soni 559.2 ming nafardan ortiq bo'lib (2023-yil dekabr oyi holatiga ko'ra), urgut shahari aholisi 234.6ming kishini tashkil etadi. Samarqand viloyati aholi sonining 13%ni urgut tumani aholisi tashkil etadi.

So'nggi yillarda Urgut tumanida ichki migratsiya harakatlarining oshishi kuzatilmoqda. Buning asosiy sabablaridan biri, Urgut tumani erkin iqtisodiy zonani tashkil qilinganligi va ishlab chiqarishning keskin oshganligi, investitsiyalar soni ko'payganligi sabab bo'lmoqda.

Doimiy aholi sonining shahar va tumanlar bo'yicha taqsimlanishi

1- yanvar holatiga, ming kishi

	2021- yil	2022- yil	O'sish sur'ati, % da
Viloyat bo'yicha	4031,3	4118,4	102,2
Samarqand sh.	561,8	573,2	102,0
Kattaqo'rg'on sh.	91,9	93,6	101,8
<i>tumanlar:</i>			
Oqdaryo	165,1	169,1	102,4
Bulung'ur	193,4	197,5	102,1
Jomboy	180,4	184,8	102,4
Ishtixon	264,4	270,1	102,2
Kattaqo'rg'on	282,3	287,9	102,0
Qo'shrabot	136,4	139,1	102,0
Narpay	219,1	223,4	102,0
Payariq	260,3	266,9	102,5
Pastdarg'om	367,4	374,9	102,0
Paxtachi	147,9	150,0	101,4

Samarqand	261,5	267,2	102,2
Nurobod	156,3	159,3	101,9
Urgut	532,6	545,7	102,5
Toyloq	210,5	215,7	102,5

Samarqand viloyatida 2023- yil 1- yanvar holatiga 1 kvadrat kilometr ga o‘rtacha **245,6** kishi to‘g‘ri kelgan. Bu esa o‘tgan yilning mos davriga nisbatan solishtirilganda **5,2** kishiga ortgan (2022- yilda 1 kv.km.ga **240,4** kishi).

Shahar va tumanlar bo‘yicha qaraydigan bo‘lsak, aholi zichligini eng yuqori ko‘rsatkichi Kattaqo‘rg‘on shahrida **9360,0** kishi, Samarqand shahrida **4776,7** kishi, Toyloq tumanida **770,4** kishini tashkil etgan bo‘lsa, eng past ko‘rsatkichlar Nurobod tumani **32,8** kishi, Qo‘shrabot tumani **64,4** kishi, Paxtachi tumani **108,7** kishini tashkil etgan.

2022- yil yanvar- dekabr oylarida **111,6** mingta bola tug‘ilganligi qayd etilgan bo‘lib, mos ravishda 1000 aholiga nisbatan tug‘ilish koeffitsiyenti **27,4** promilleni tashkil etdi hamda bu ko‘rsatkich 2021- yilga nisbatan **0,3** promillega kamayganligi kuzatildi (2021- yilda **27,7** promilleni tashkil etgan)

2022- yilning yanvar-dekabr oylarida **19,3** mingta o‘lim qayd etilgan bo‘lib, har 1000 aholiga o‘lim koeffitsiyenti **4,7** promilleni tashkil etgan (2021- yilning yanvar- dekabr oylarida **4,7** promille bo‘lgan)

2022 yilning yanvar- dekabr oylarida qayd etilgan o‘lim holatining **54,6** % i – qon aylanish tizimi kasalliklaridan, **6,5** % i – o‘simtalardan, **9,4** % i – nafas olish a‘zolari kasalliklaridan, **5,5** % i – baxtsiz hodisa, zaharlanish va jarohatlanishlardan, **4,6** % i – ovqat hazm qilish a‘zolari kasalliklaridan, **1,0** % i – yuqumli va parazitar kasalliklardan, **18,4** % i boshqa kasalliklardan vafot etganlar.

2022- yil yanvar- dekabr oylarida viloyat bo‘yicha doimiy yashash maqsadida ko‘chib kelganlar jami soni 9 071 kishini tashkil etdi. Doimiy yashash maqsadida ko‘chib ketganlar soni jami 14 276 kishini, migratsiya saldosi minus 5 205 kishini tashkil etdi. (2021- yil yanvar- dekabr oylaridaminus 8 045 kishini tashkil etgan).

Foydalanilgan manbalar:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Urgut_tumani;
2. https://samarkand.uz/towns_districts/urgut;
3. www.stat.uz;
4. www.samstat.uz;
5. www.ziyonet.uz.